

Uloga crkvene glazbe u religioznom doživljavanju i njene terapijske mogućnosti

Izak Špralja

Bilo bi možda prikladnije staviti u naslov ovog pokušaja »uloga duhovne glazbe«, ili naprosto »uloga glazbe u religioznom doživljavanju«, jer ako govorimo o glazbi s atributima crkvena, duhovna i sl., može se stvoriti predodžba kao da je riječ o programnoj glazbi u pravom smislu te riječi. Glazbena umjetnost, naime, ima vlastiti umjetnički izričaj koji se »ne služi konkretnim, jednoznačnim pojmovima. Ona nam prenosi dinamičku stranu određenog osjećaja, ali ne i razloge koji su izazvali.«¹ Namjena skladatelja (budući da je dinamičku stranu njihova osjećaja pobudio religiozni doživljaj potaknut religioznim uvjerenjem, obrednom radnjom ili sadržajem liturgijskog teksta) daje glazbi stanovito programno usmjerenje poradi kojega takvu glazbu nazivamo crkvena, duhovna ili liturgijska.

Naslov ovog izlaganja sadrži u sebi više pitanja: pitanje glazbe općenito, pitanje glazbe koja pomaže čovjeku da (uz intelektualnu) oživi osjećajne moći kad pristupa pitanju religioznoga i, dakako, terapijske mogućnosti takve glazbe. U bogatoj već literaturi o glazboterapiji govorio je o crkvenoj glazbi Edmund E. Weber na panel diskusiji: »Glazba u religioznom programu«,² a Pellegrino Ernetti i Andrea Trenti potpisali su vrlo zanimljiv članak: »Glazboterapija i gregorijanski koral«.³ Ovi vrijedni prilozi glazboterapiji iz područja crkvene glazbe pomogli su dovršiti zamisao ovog izlaganja, a imat će tri dijela: glazba u religioznom doživljavanju (I), bogoslužna glazba katoličke Crkve (II), terapijske mogućnosti crkvene glazbe (III).

I.

Među umjetnostima glazbeni je izričaj najduhovniji, riješen materijalnih odrednica na koje su vezane druge umjetnosti. Glazba »nalazi u vremenu okvir svoga nastajanja, razvitka i nestajanja, pa je baš zbog toga neobično prikladna da odrazi zbivanja u duševnom svijetu onoga tko je stvara i da izazove suosjećanje srodnih obilježja u onome tko je prima. (...) Glazba je neposrednija od ostalih umjetnosti, ona čisti i oplemenjuje duh udružujući ljepotu i dobrotu u punoj nematerijalnosti svoga jezika.«⁴ Istraživanja na području muzikologije i etnomuzikologije, omasovljenje glazbe u suvremenom svijetu, čemu osobito pomažu tehnička dostignuća, sve svrsishodniji pristup glazbenoj umjetnosti (kao npr. liječenje glazbom), najbolje su svjedočanstvo kako i u kolikoj mjeri čovjek kao razumno biće živi, komunicira i djeluje kroz glazbenu umjetnost.

Prisutnost glazbe u magiji i u religiji zanimljivo je i važno pitanje. Da bismo mu što bolje pristupili poslužiti će nam ono što suvremena psihologija kaže o religiji. »Moderni psiholog na temelju svoje intelektualno-dinamičke koncepcije vidi u religiji cijelu arhitektoniku osobe. Freud je to jasno spoznao. Prema njegovu shvaćanju religija artikulira cijelu osobu: njene osjećaje, vjerske predodžbe i forme ponašanja; ona (religija) preuzima psihički život subjekta u svim njegovim dimenzijama: njegov strah i njegove želje, njegov odnos prema društvu i svijetu, njegova razračunavanja sa smrću i krivnjom. Zato je religija ukorijenjena u njegovoj najdubljoj prošlosti, zahvaća najintimnije i najstvarnije veze njegove afektivnosti i tako stvara najveći pothvat na koji se razum mora odlučiti.«⁵ Kroz takav integralno-dinamički pristup religiji pronalazimo pravo mjesto ili učinak glazbe u religioznom doživljavanju.

Kad je riječ o religiji, glazba je »nadogradnja«, dio onoga čime se služi religija. Kad je riječ o religioznom doživljavanju, glazba postaje njegov bitni dio, jer čovjek pristupa pitanju religioznog cijelim svojim bićem. Kao uostalom za svako pitanje, osobito je potrebno u pristupu religioznom pitanju aktivirati sve ljudske moći, da bismo ga mogli potpuno razumjeti i doživjeti.

Kako glazba djeluje na čovjeka i čovjekov religiozni doživljaj, vrlo zgodno je prikazao dr Tomislav Šagi-Bunić tumačeći legendu o mučeništvu sv. Cecilije. Događaj mučeništva je povijesno utemeljen, no njegov literarni oblik kao da ima u vidu samo glazbenu umjetnost. »Cecilija predstavlja glazbu, ne toliko da je ona glazbenica ili pjevačica, nego je ona baš ta sveta glazba, uosobljena ljepota zvuka koji omogućuje da riječ i poruka proдре do srca ljudi (...) u dodiru s ljudima (glazba) djeluje osvajalački i nenametljivo ali tako da sasvim prožme čovjeka, pa da od običnih ljudskih doživljača omogući odjednom uzlet k najvišim visinama. (...) Glazba uspijeva prodrijeti do svakog srca, bez obzira na to kakve su čovjekove misli u onaj čas: glazba nekako omogućuje da postaje raspoložen, radoznao, sposoban da poželi iskusiti više, duhovne vrijednosti (...). Pjesma i glazba svuda prođire, ona je početak, ili barem jedan od početaka da ljudi postanu pozorni na poruku, da osjete ukus za nevidljivo, potrebu za iskustvom nevidljivoga.«⁶

Vrlo poznata osoba u povijesti ljudske misli Aurelije Augustin (354—430) u svojoj autobiografiji »Ispovijesti« zapisao je i to kako je crkvena glazba utjecala na njegov religiozni doživljaj. Augustin je svoje »Ispovijesti« napisao kao biskup. Sjeća

¹ J. Andreis: *Vječni Orfej*, Zagreb, 1967, 2.

² *Music therapy* 1953, 161—162.

³ *Bolletino ceciliano*, LXX, 6—7, 131—136.

⁴ J. Andreis, nav. dj. 3.

⁵ A. Vergote: *Religionspsychologie*, Freiburg, 1970, 26.

⁶ *Sv. Cecilija*, XLV, 1, 1975, 1—2.

se kako je na njega utjecalo pjevanje u crkvi dok je prihvaćao kršćanstvo, odnosno kako općenito na njega utječe glazba u obrednoj praksi pa o tome razmišlja i donosi sud u odnosu na sebe i u odnosu na druge. »Kad se sjetim svojih suza koje sam prolio slušajući pjevanje tvoje Crkve u počecima svoga povratka k vjeri, i čuvstva koje sada u meni pobuđuje ne samo pjevanje, nego riječi koje se pjevaju, ako se pjevaju jasnim glasom i prikladnom modulacijom, onda opet uviđam veliku korist te uredbe (pjevanje u bogoslužju, op. I. Š.)... Tako se slabiji duh može preko ugodnosti slušanja podići do čuvstva pobožnosti. Ali ipak, kad mi se dogodi da me više dira samo pjevanje nego riječi koje se pjevaju, onda ispovijedam grijeh koji zaslužuje kaznu i tada bih volio da ne čujem pjevača.«⁷

II.

Glazba u katoličkoj Crkvi zauzima posebno mjesto i unutar glazbe koja se upotrebljava u religijama općenito. Vrlo dugi stvaralački kontinuitet, stilski raznovrsnost, umjetnički domet djela, raznovrsno bogatstvo upotrebe glazbe u bogoslužju i pobožnim vježbama sačinjavaju (da upotrijebimo riječi II. vatikanskog sabora) »blago neprocjenjive vrijednosti«. Dio toga blaga ne upotrebljava se u bogoslužju jer nema predviđenih obilježja bogoslužne glazbe (sadržaj teksta i glazbe i glazbeni oblik), a naziva se duhovna ili crkvena glazba u širem smislu riječi.

U nekim povijesnim razdobljima davane su posebne smjernice u odnosu na ispravnost i usmjerenje liturgijske glazbe. Obnova jednoglasnog pjevanja koju je potakao Grgur Veliki (papa od 590. do 640) donijela je bogate plodove i po tom papi to pjevanje nosi naziv »gregorijanski koral«. Tridentški je sabor (1562.) odobrio za bogoslužje jednostavniji način polifonog sloga davši prednost rimskoj školi kojoj je bio najveći predstavnik G. P. da Palestrina. Papa Pijo X. svojim je odredbama suzbijao kasnoromantični sladunjavi stil u bogoslužnoj glazbi i poticao obnovu crkvene glazbe (cecilijanski pokret). II. vatikanski sabor je za naše vrijeme dorekao smjernice o crkvenoj glazbi. Odobrivši bogoslužje na materinskom jeziku, dao je poticaj da se razvija bogoslužna glazba u duhu glazbenih i jezičnih zakonitosti pojedinih naroda.

Bogoslužje katoličke Crkve vrši se na način dijaloga: ne samo da je zajednica vjernika u dijalogu s Bogom, nego je i praktično izvođenje glazbe dijalogalno u kojemu sudjeluju solisti, zbor i cijela okupljena zajednica. Solisti su: svećenik, psalmista koji pretpjeva i animira pjevanje zajednice te orguljaš koji na instrumentu prati zajedničko pjevanje. Zboru je uloga da potpomogne zajedničko pjevanje i da zborskom glazbom uveličava liturgijski sastanak. Orgulje su neposredno vezane uz bogoslužje bilo kao solistički instrumenat, bilo kao instrument koji prati i daje potrebiti sjaj zajedničkom pjevanju. U novije se vrijeme sve više upotrebljavaju u bogoslužju i drugi instrumenti, a od ere II. vatikanskog sabora u bogoslužju se mogu upotrebljavati i narodni instrumenti.

III.

U glazbi se s glazboterapijskog gledišta ističe umjetnička izričajna moć koja oslobađa (otuđuje)

čovjeka od redovitih opterećenja i nenametljivo pobuđuje u njemu raspoloženost, radoznalost za ono što nazivamo umjetnost. Okolnosti koje su potakle skladatelja, riječi na koje je nastala skladba, glazbeni oblik i glazbena sredstva kojima se skladatelj služio i popratna akcija izvodilaca, odnosno cijele zajednice koja sudjeluje, sačinjavaju domišljenu komponentu glazbene umjetnosti koja pomaže slušatelju da se što bolje suživi s osjećajima skladatelja. Glazba u tom smislu više utječe na slušatelja koji više razumije, tj. aktivnog slušatelja. Priprava za glazbenu predstavu, prostor gdje se sluša glazba i neposredni voditelj glazbenog programa povećavaju aktivitet slušalaca. Crkvena glazba posjeduje spomenute kvalitete glazbene umjetnosti u religioznoj perspektivi. Ona utječe (prema stupnju aktivnog slušanja) osobito na one koji su više ili manje uvjereni kršćani, ali svojevrsno djeluje i na one druge, jer sadržajna tematika religioznog tumači i perspektivno pristupa inače teško rješivim pitanjima čovjeka.

Posebnu praktičnu tematiku u vezi crkvene glazbe i glazboterapije teško je razvijati bez iskustvene podloge. Moguće je samo govoriti o pojedinim pitanjima iz kojih bi se mogli kristalizirati praktični zaključci. U tom smislu korisno bi bilo s glazboterapijskog gledišta analizirati pojedine glazbene rodove crkvene glazbe, izvodilačku praksu, reper-toar glazbenih djela, crkveni zbor kao posebno organizirano glazbeno tijelo i sl. Svakako da to nije moguće u okviru jednog referata, niti to bijaše nakana ovog izlaganja. Ovdje se želim osvrnuti samo na pojedina od gore navedenih područja koja bi, iscrpno obrađena, mogla obogatiti glazboterapiju s teoretske i s praktične strane.

Općeniti pristup glazbenoj umjetnosti u religioznoj praksi katoličke Crkve ima posebno usmjerenje: ide se za tim da se subjekt pomoću umjetničkog izričaja što lakše suživi sa sadržajem religioznom. Za razliku od umjetnosti kad je definiramo »L'art pour l'art« za bogoslužnu se glazbu kaže da je »ancilla« — službenica, u službi riječi, obrednog čina, religiozne istine. Usmjerenost, odnosno svrshodnost, dakle, glazbene umjetnosti u religioznoj praksi upućuje na način kako se može pristupiti glazbi i s gledišta liječenja: stvarati prikladna glazbena djela namijenjena liječenju. Izvrstan primjer za to je gramofonska ploča »Alkoholizam u riječi i pjesmi« kako su to ostvarili dr Vladimir Hudolin i Ruža Vešligaj.

Spomenuta na početku, rasprava »Glazboterapija i gregorijanski koral« izvrstan je primjer i poticaj kako bi se moglo s glazboterapijskog gledišta obraditi glazbene rodove duhovne (a i ne samo duhovne) glazbe. Na kraju rasprave je donesena analiza koja je izvršena u odnosu na gregorijanski koral: da je, naime, glazba utoliko prikladnija za psihosomatsku terapiju, ukoliko je ritmički, po načinu (tonalitet, modalitet) i po melodijskim oznakama (dijatonika, kromatika) podatnija ljudskoj fiziologiji i psihologiji. Gregorijanski koral je u tom smislu najprikladniji rod glazbene umjetnosti zbog toga što je najbogatiji i najprirodniji njegov ritmički modalni i melodijski izričaj. Slobodni ritam gregorijanskog koralu odražava onu čistu pokretljivost (prikladno to tumači Platonova definicija: »Ritam je red u pokretu«) koja kao glavni element u glazbenoj umjetnosti oblikuje život melodijskoj liniji te za čovjekovu psihu upriličuje najprikladnije impulse organiziranog zvuka. Načini (modusi) u kojima je izrečeno melodijsko bogatstvo grego-

⁷ Augustin Aurelije: *Ispovijesti*, Zagreb, 1973, X 33, 273.

rijanskih napjeva posjeduje neiscrpan izvor mogućnosti da se izrazi čovjekov doživljaj, odnosno da se pristupi čovjekovu osjećaju. Intervalski odnosi i melodijska linija omogućavaju da cjelokupni »zvučni aparat« postane naravan fiziološki i psihološki. Za razliku od ostalih glazbenih rodova koji često nemaju modalne osobine, dijatonski čiste melodike, da se i ne govori o suvremenoj glazbi kojoj često nedostaje i ritmički elemenat, gregorijanski koral posjeduje vrlo prikladne osobine za liječenje glazbom u svakom pogledu.⁸

Glazbeni repertoar obrednih sastanaka (tzv. liturgijska godina: radost božićnih ugođaja, ozbiljnost pripreve za uskršno slavlje, uskršni Alleluia i sl.), izvanredne zgode u životu pojedinaca i obitelji povezane uz religiozni obred i odgovarajuću glazbu (krštenje, vjenčanje, sprovod itd), svojevrsno su vrelo doživljaja kojima se čovjek vjernik bogati tijekom života. I nije potreban prevelik dar zapažanja da se uoči koliko na ljude djeluju pojedine skladbe povezane uz pojedina razdoblja liturgijske godine. U odnosu na osobu koja se liječi ovakav bi

liturgijski repertoar mogao obogatiti izbor skladbi za glazboterapiju.

Crkveni zbor je posebno zanimljivo pitanje unutar izvodilačke prakse crkvene glazbe. Osim redovite uloge u obrednoj praksi život zbor se odvija i na probama, prigodnim nastupima i rekreativnim sastancima. Glazbena umjetnost kao okupljanja, svijest pjevača, pojedinog pjevača da osobno doprinosi svečanosti liturgijskog sastanka, skladnost zajedničkog nastupa itd. neke su od osobina zorskog pjevanja poradi kojih s razlogom neki liječnici (npr. u USA) svojim pacijentima preporuča da se uključe u crkveni pjevački zbor. Potpunije svjedočanstvo o životu pjevačkog zbora i pojedinog člana pjevačkog zbora mogla bi dati dobro provedena anketa u kojoj bi članovi zbora, tumačeći svoje osobno doživljavanje glazbe i zajednice, otkrili mnogo toga što bi obogatilo glazboterapiju.

Ne samo u izradi ovakve ankete, nego općenito u muzikološkom i praktičnom pristupu crkvenoj glazbi katoličke Crkve s glazboterapijskog gledišta potrebna bi bila trajna suradnja liječnika i crkvenih glazbenika. Vjerujem da bi takvi zajednički napori donijeli željene plodove.

⁸ Usporedi bilj. 3.

OBAVIJEST PRETPLATNICIMA

Od 1. travnja ove godine stupili su na snagu novi propisi o plaćanju roba i usluga. To svakako utječe na redovito izlaženje »Sv. Cecilije«. Stoga molimo dužnike da što prije podmire svoje dugove, a sve poštovane pretplatnike koji nisu izvršili pretplatu da bi to što prije učinili. Zahvaljujemo na razumijevanju.

Uprava i uredništvo